

حقوق بشر؛

مفهوم، مبانی و تجربه افغانستان

گردآورنده: عبدالاحد فرزام

نکات مقدماتی

- مفهوم حقوق بشر سابقه طولانی در تاریخ بشر و ریشه در تمدن‌ها و فرهنگ‌های مختلف جهان دارد.
- حقوق بشر در افغانستان با ایجاد نظام سیاسی جدید در سال 2001 به صورت جدی‌تر مطرح شد.
- افغانستان در جمع کشورهای تصویب کننده اعلامیه جهانی حقوق بشر قرار دارد.
- افغانستان حداقل به هفت معاهده مهم و الزام آور حقوق بشری الحاق کرده است.
- فصل دوم قانون اساسی حقوق بشری شهروندان را تضمین کرده است.
- تأمین حقوق بشر، مستلزم فهم و درک درست از ارزش‌های حقوق بشری است.

مفهوم حقوق بشر

«حقوق بشر، مجموعه‌ای از حق‌ها و آزادی‌های اساسی و طبیعی بشر است که هر فرد صرفاً به خاطر انسان بودن از آن بهره‌مند می‌باشد.»

نکات مهم تعریف:

- فهرستی از حق‌ها و آزادی‌های اساسی
- حق‌های ذاتی و برخاسته از طبیعت بشر
- صرفاً به خاطر انسان بودن

تذکر: هر حقی که انسان فقط به دلیل انسان بودن از آن برخوردار باشد، حق بشری است

ویژگی‌های حقوق بشر

با توجه به تعریف حقوق بشر، موارد زیر از ویژگی‌های مهم حقوق بشر محسوب می‌گردد:

ذاتی یا طبیعی بودن	جهانشمولی	سلب ناپذیری	تقسیم ناپذیری
• حقوق بشر شکل تحول یافته حقوق طبیعی • مقتضای ذات، طبیعت و نیازهای طبیعی بشر • عدم متکی بودن به وضع قرارداد، توافق و اراده دولت‌ها • قوانین نقش اعلامی دارد نه اعطایی	• صرف نظر از تعلقات جنسیتی، ملی، نژادی و... به همه تعلق می‌گیرد • جهانی و در همه فرهنگ‌ها قابل اجراء می‌باشد • مقبولیت جهانی حقوق بشر • حقوق بشر منشاء جهانی دارد	• حق‌های غیر قابل تصرف و سلب • خارج از اراده قانونگذار است • محدودیت پذیری و سلب ناپذیری	• شامل طیف گسترده از حق‌ها • تمام حق‌های بشری، یکپارچه، غیر قابل تفکیک و دارای وابستگی متقابل

اصول اساسی حقوق بشر

آزادی

برابری
/
منع تبعیض

کرامت انسانی

- موارد پیش گفته، از اصول بنیادین و اساسی حقوق بشر است.
- ماده اول اعلامیه جهانی حقوق بشر: تمام افراد بشر آزاد به دنیا می‌آیند و از لحاظ کرامت و حقوق با هم برابر اند.

اصل کرامت انسانی

«کرامت انسانی به آن نوع حرمت، حیثیت و ارزش گفته می‌شود که انسان از آن جهت که انسان است، بطور ذاتی و یکسان از آن برخوردار می‌باشد.»

نکات مهم تعریف

- ✓ تمام انسان‌ها دارای ارزش ذاتی است و باید با احترام با آنان رفتار شود.
- ✓ تمام افراد بشر فارغ از هر نوع تعلقی دارای کرامت انسانی یکسان و برابر هستند.
- ✓ کرامت انسانی وابسته به جایگاه اجتماعی و عملکرد فرد نیست.
- ✓ کرامت انسانی مبنای حقوق بشر است.
- ✓ حق‌های بشری از کرامت انسانی حفاظت می‌کند.

اصل برابری

تمام افراد بشر فارغ از تفاوت‌ها و ویژگی‌های فردی خویش نظیر نژاد، جنس، مذهب یا طبقه اجتماعی، دارای کرامت انسانی و حقوق برابر می‌باشند.

عناصر اساسی اصل برابری

دسترسی برابر به تمام منابع، فرصت‌ها و امتیازات شهروندی	برابری در برخورداری از خدمات عمومی دولتی	- برابری در پرداخت مالیات و سایر هزینه‌های عمومی - برابری در انجام ملکفیت‌های شهروندی	بهره‌مند ی برابر از حقوق بشر	برابری در برابر قانون	برابری در قانون
---	--	--	---------------------------------------	-----------------------------	-----------------------

اصل آزادی

آزادی حقی است که به موجب آن افراد می‌توانند استعدادها و توانایی‌های خود را بکار ببرند، مشروط بر آنکه آسیبی به حقوق و آزادی‌های دیگران وارد نسازند.

عناصر کلیدی آزادی:

1. دولت حق ندارد این حق را از انسان سلب کند و یا بر آن محدودیت ناموجه و غیر قانونی ایجاد نماید
2. دولت مکلفیت دارد که برای افراد زمینه استفاده از این حق را فراهم نماید
3. همه افراد به طور آزادانه از حقوق بشری خود مستفید می‌گردند
4. این حق جز **حقوق و آزادی دیگران** و **مصالح عامه** حدودی ندارد (قانون اساسی)
5. آزادی‌های فردی تنها در صورتی می‌تواند محدود شود که این محدودیت‌ها توسط قانون در یک نظام دموکراتیک تعریف شده‌باشد و هدف آن **حفظ حقوق دیگران**، **رعایت اخلاق**، **نظم عمومی** و **رفاه همگانی** باشد.

(محتوای ماده 29 اعلامیه جهانی حقوق بشر)

مصادقات‌های حقوق بشر

به موجب اسناد ملی و بین‌المللی حقوق بشر، موارد زیر از مصادیق حقوق بشر شمرده می‌شود:

حقوق مدنی و سیاسی

- حق حیات
- حق رهایی از شکنجه
- آزادی و امنیت شخصی
- آزادی اجتماعات
- آزادی بیان
- آزادی عقیده
- آزادی گشت و گذار
- حق رأی، حق انتخاب کردن و انتخاب شدن
- حق مشارکت سیاسی
- حق تابعیت
- حق پناهندگی
- حق مراحل قانونی / حق دادرسی عادلانه

حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی

- دسترسی به خدمات آموزشی
- حق کار
- حق آزادی ازدواج و تشکیل خانواده
- حق مالکیت
- حق سطح مناسب زندگی (رهایی از فقر، دسترسی به آب آشامیدنی و ...)
- مسکن مناسب
- دسترسی به خدمات صحی
- حق مشارکت فرهنگی

حقوق همبستگی

- حق بر صلح
- حق بر توسعه
- حق تعیین سرنوشت
- حق بر محیط زیست

تعهدات دولت‌ها در قبال موازین حقوق بشر

تعهد به حمایت

1. حمایت از حقوق افراد در برابر نقض
2. حمایت از قربانی در برابر فرد ثالث
3. پیگرد قانونی ناقضان

تعهد به اجراء

1. زمینه سازی و تسهیل
2. برداشتن گامهای اجرایی
3. ایجاد ضمانت های قانونی

تعهد به رعایت

1. احترام و رعایت حق بشری
2. عدم ایجاد محدودیت و نقض حقوق بشر
3. عدم مداخله خودسرانه

منابع حقوق بشر

منابع حقوق بشر به مجموعه اسناد، قواعد و مستندات ملی و بین‌المللی گفته می‌شود که حقوق و آزادی‌های اساسی انسان‌ها در آن‌ها شناسایی، بیان و حمایت می‌شوند.

- این منابع عبارت‌اند از:
- اسناد بین‌المللی و منطقه‌ای
- قانون اساسی کشورها
- عرف بین‌المللی
- اصول کلی حقوقی
- رویه قضایی و دکترین
- مهم‌ترین منبع حقوق بشر در عصر حاضر، اسناد بین‌المللی است؛ زیرا حقوق بشر در واقع همان حق‌ها و آزادی‌های است که در این اسناد شناسایی، تسجیل و تضمین شده‌اند.
- اسناد بین‌المللی شامل اعلامیه‌ها، میثاق‌ها/ معاهدات، اساسنامه‌ها، پروتکل‌ها و سایر اسناد سازمان ملل و سازمان‌های بین‌المللی می‌شود.

کنوانسیون‌های بین المللی حقوق بشر

ردیف	عنوان کنوانسیون	سال تصویب	الحاق افغانستان	اهداف و موضوعات اصلی
1	حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی	1966	1983	• شناسایی فهرست جامع تری از حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، مدنی و سیاسی
2	حقوق مدنی و سیاسی	1966	1983	• التزام دولت‌ها به رعایت و تطبیق این دسته از حقوق
3	کنوانسیون محو هر نوع تبعیض نژادی	1965	1983	• تعریف تبعیض نژادی و جرم انگاری آن در قوانین داخلی • جلوگیری از تفکر و تئوری برتری طلبی نژادی و قومی
4	کنوانسیون منع شکنجه و هر رفتار یا مجازات خشن، غیرانسانی یا تحقیرکننده	1984	1987	• تعریف شکنجه و التزام دولت‌ها به جرم انگاری آن • ماده 2: شکنجه در تمام حالات و شرایط (جنگ، بی ثباتی سیاسی، وضعیت اضطراری) ممنوع است • حق رهای از شکنجه؛ مطلق، تخطی ناپذیر، غیر قابل تعلیق است.
5	کنوانسیون رفع هر نوع تبعیض علیه زنان	1979	2003	• اصل تساوی زن مرد از جهات مختلف و رفع هر نوع تبعیض علیه زنان • محکومیت تبعیض جنسیتی و رفع سیاست‌های تبعیض آمیز علیه زنان توسط دولت‌ها
6	کنوانسیون حقوق طفل	1989	1994	• شناسایی حقوق بشری کودک و التزام دولت‌ها به تطبیق و رعایت آن
7	کنوانسیون حقوق اشخاص دارای معلولیت	2006	2012	• ارتقاء، حمایت و تضمین دسترسی برابر افراد دارای معلولیت به کلیه حقوق بشری • ارتقاء احترام به منزلت و کرامت انسانی و ذاتی آنها • ایجاد یک جامعه همه شمول

مکانیزم‌های سازمان ملل متحد در زمینه حمایت از حقوق بشر

الف) نهادهای مبتنی بر معاهده/ کنوانسیون

ب) نهادهای مبتنی بر منشور

الف) نهادهای مبتنی بر معاهده

نهادهای مبتنی بر معاهده، کمیته‌هایی متشکل از کارشناسان هستند که بر اجرای مفاد معاهدات بین المللی حقوق بشر توسط دولت‌های عضو نظارت می‌کنند.

این نهادها بر مبنای معاهدات/ میثاق‌های حقوق بشری ایجاد و تأسیس شده‌است.

نهادهای مبتنی بر معاهده

شماره	نام کمیته	تاریخ ایجاد	ترکیب	دوره های گزارش دهی	
				گزارش ابتدایی	گزارش دوره ای
1	کمیته رفع تبعیض نژادی	1969	18 عضو	1 سال	2 سال
2	کمیته حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی	1987	18 عضو	2 سال	5 سال
3	کمیته حقوق بشر (حقوق مدنی و سیاسی)	1976	18 عضو	1 سال	4 سال
4	کمیته رفع تبعیض علیه زنان	1982	23 عضو	1 سال	4 سال
5	کمیته منع شکنجه	1987	10 عضو	1 سال	4 سال
6	کمیته حقوق طفل	1990	18 عضو	2 سال	5 سال
7	کمیته حقوق اشخاص دارای معلولیت	2008	18 عضو	1 سال	4 سال

وظایف و نحوه فعالیت کمیته‌ها

بررسی گزارش‌های ارائه شده از سوی دولت‌های عضو

نظارت بر اجرای درست کنوانسیون مربوطه توسط دولت‌های عضو

تدویر جلسه دفاع از گزارش‌های ارائه شده

ارائه توصیه‌ها، سفارش‌ها و گاه‌ها تفسیرها جهت کمک به حسن اجرای کنوانسیون‌ها توسط دولت‌های عضو

رسیدگی به شکایات فردی، مبتنی بر معاهده، در صورت پذیرش قبلی دولت عضو

تذکر: کمیته حقوق بشر، منع تبعیض نژادی، منع شکنجه و رفع تبعیض علیه زنان، صلاحیت رسیدگی به شکایات فردی را دارد.

(ب) نهادهای مبتنی بر منشور ملل متحد

● نهادهای عام و مرتبط با حقوق بشر:

1. مجمع عمومی

2. شورای اقتصادی و اجتماعی

3. شورای امنیت

● نهادهای اختصاصی حقوق بشری سازمان ملل متحد:

1. شورای حقوق بشر سازمان ملل متحد

2. کمیساریای عالی حقوق بشر

3. سایر نهادها

اول) شورای حقوق بشر سازمان ملل متحد

- شورای حقوق بشر براساس قطعنامه شماره 60/251 مجمع عمومی به تاریخ 15 مارچ 2006 تأسیس گردیده و جایگزین کمیسیون حقوق بشر ملل متحد شد.
- مقر شورا در ژنو سوئیس بوده و به عنوان رکن فرعی مجمع عمومی ایفای نقش می کند.
- این شورا 47 عضو دارد که هر کدام با رأی اکثریتِ مطلق آرای مجمع عمومی و برای مدت سه سال انتخاب می شوند.
- اعضاء بعد از دوبار انتخاب متوالی، مجدداً انتخاب نمی شود.
- عضویت اعضاء شورا با ارتکاب نقض عمده و نظام مند حقوق بشر با اکثریت دو سوم اعضاء لغو می گردد.
- سهمیه بندی کشورها برای عضویت در شورا:
 - ✓ آفریقا: 13 کشور
 - ✓ آسیا: 13 کشور
 - ✓ شرق اروپا: 6 کشور
 - ✓ غرب اروپا: 7 کشور
 - ✓ آمریکا لاتین و حوزه کارایب: 8 کشور

وظایف و مسئولیت های شورای حقوق بشر

نظارت بر اجرای مفاد اعلامیه جهانی حقوق بشر و سایر کنوانسیون های حقوق بشری توسط کشورهای عضو سازمان ملل متحد

ارتقاء احترام جهانی برای حمایت از حقوق بشر و آزادی های اساسی

رسیدگی به وضعیت های ناقض حقوق بشر از جمله نقض فاحش و نظام مند حقوق بینادین بشر

ارائه توصیه ها و سفارشات به کشورهای عضو

مکانیزم‌های کاری شورای حقوق بشر

شورای حقوق بشر از طریق مکانیزم‌های زیر و
ظایف و صلاحیت‌های خویش را عملی
می‌کند:

1. مکانیسم جهانشمول بررسی دوره‌ای
جهانی (UPR)

2. گزارش گران خاص

3. رسیدگی به شکایات فردی

4. سازوکارهای تحقیقاتی یا حقیقت‌یابی

مستقل که شورای حقوق بشر می‌تواند در
شرایط خاص ایجاد کند

تذکر: رسیدگی به شکایات، مشروط به
رضایت دولت‌های عضو است.

دوم) کمیساریای عالی حقوق بشر

- پست کمیشنر عالی حقوق بشر به موجب قطعنامه شماره 141/48 مجمع عمومی در سال 1993 ایجاد شد.
- دفتر کمیساریای عالی در ژنو پایتخت سوئیس مستقر است.
- کمیشنر عالی حقوق بشر از سوی دبیرکل منصوب و به تأیید مجمع عمومی می رسد.
- کمیشنر عالی، در نظام داخلی سازمان ملل متحد در ردیف معاون دبیرکل است.
- دوره خدمت کمیشنر عالی حقوق بشر، چهار سال است

هماهنگ کردن و ارتقاء همکاری بین المللی به منظور
حمایت و ترویج حقوق بشر

ارتقاء و حمایت مؤثر از برخورداری همه از حقوق
بشر

مساعدت فنی و مالی به دولت‌ها در حوزه حقوق
بشر

ارائه مشوره‌ها و کمک‌های فنی و مالی به دولت‌ها

هماهنگ کردن برنامه‌های آموزشی سازمان ملل در
زمینه حقوق بشر

ایفای نقش فعال در رفع چالش‌های فراراه حقوق
بشر

مسئولیت
های کمیشنر
عالی حقوق
بشر

نهادهای ملی حقوق بشر

نهاد ملی حقوق بشر، عبارت از نهادی است که توسط دولت در چارچوب قانون اساسی/ قوانین عادی و یا حکم دولتی تأسیس می شود و فعالیت آن به طور خاص در زمینه ارتقاء، نظارت و حمایت از حقوق بشر است.

پیشنه طرح ایجاد نهادهای ملی حقوق بشر

- درخواست شورای اقتصادی و اجتماعی ملل متحد مبنی بر ایجاد گروه‌های اطلاع رسانی یا کمیته های محلی حقوق بشر در سال 1946
- در سال 1960 شورا نقش محوری نهادهای ملی حقوق را به رسمیت شناخت.
- در سال 1978 کمیسیون حقوق بشر راهکارها و دستورالعمل های اولیه را برای نهادهای ملی حقوق بشر طی یک سیمینار طراحی نمود.
- در سال 1991 اولین کارگاه بین المللی در این زمینه در شهر پاریس راه اندازی شد که نتیجه آن تدوین اصول پاریس می باشد.
- تصویب قعنامه شماره 134 (اصول پاریس) در سال 1993 توسط مجمع عمومی سازمان ملل متحد

نهاد ملی حقوق بشر در افغانستان

○ کمیسیون مستقل حقوق بشر افغانستان، نهاد ملی مبتنی بر قانون اساسی است.

○ ماده 58 قانون اساسی افغانستان :

«دولت به منظور **نظارت** بر رعایت حقوق بشر در افغانستان و **بهبود** و **حمایت** از آن کمیسیون مستقل حقوق بشر افغانستان را تأسیس می نماید.

هر شخص می تواند در صورت **نقض** حقوق بشری خود، به این کمیسیون **شکایت** نماید.

کمیسیون می تواند موارد نقض حقوق بشری افراد را به مراجع قانونی **راجع** سازد و در دفاع از حقوق آنها **مساعدت** نماید.»

مبنای قانونی کمیسیون و تجربه کشورهای دیگر

فرمان رئیس
دولت

قانون عادی

- ✓ مصوب پارلمان
- ✓ طی مراحل قانون

قانون اساسی

- ✓ وضع قانون اساسی
- ✓ تعدیل قانون اساسی

قانون اساسی، مبنای محکم قانونی برای نهادهای ملی حقوق بشر:

○ برخورداری از اعتبار و مشروعیت بیشتر

✓ قانون اساسی، منشور و میثاق ملی

○ تضمین ثبات، پایداری و اقتدار ملی

✓ محدود و دشوار بودن تغییر قانون اساسی

صلاحیت‌ها و وظایف

براساس قانون اساسی و قانون کمیسیون، مأموریت‌ها، وظایف و صلاحیت‌های کمیسیون به سه دسته کلی زیر تقسیم بندی می‌شود:

(ماده ۲۱، ۲۲ و ۲۳ قانون کمیسیون)

نظارت بر رعایت حقوق بشر

- نظارت از محلات سلب آزادی و اماکن خاص
- پیگیری موارد نقض حقوق بشر و نظارت از روند رسیدگی آن
- نظارت از دسترسی عمومی به حقوق بشر
- نظارت از اجراآت نهادها در عرصه حقوق بشر

تعمیم و توسعه حقوق بشر

- تدویر برنامه‌های آموزشی و ترویجی
- شامل سازی موازین حقوق بشر در نصاب تعلیمی
- تضمین حقوق بشر در متن قوانین و اسناد تقنینی
- تحقیق و نشر نتایج و گزارش‌های آن

حمایت از حقوق بشر

- حمایت از افراد و گروه‌های آسیب پذیر
- حمایت از نهادها و افراد مدافع حقوق بشر
- حمایت از حقوق بشر

نمونه‌های از بهبودی وضعیت حقوق بشر در افغانستان (از 2002 تا 2021)

- افزایش آگاهی عمومی از موازین حقوق بشر
 - ✓ تبدیل حقوق بشر به یک گفتمان جدی در سطح ملی
 - ✓ افزایش مراجعه قربانیان به نهادهای مدافع حقوق بشر
- از بین رفتن زندان‌های شخصی
- کاهش موارد فاحش نقض حقوق بشر (شکنجه، بدن دادن و بازداشت‌های خود سرانه)
- بازنگری قوانین و جرم انگاری اعمال ناقض حقوق بشر:
 - ✓ جرم انگاری قتل‌های ناموسی، بچه‌بازی، خشونت علیه کودکان در مکاتب و جرایم بین المللی
- ایجاد ساختارهای حمایت از حقوق قربانیان (خانه‌های امن، نهادهای عدلی و قضایی اختصاصی، حضور زنان در نهادهای عدلی و قضایی)
- بازنگری نصاب تعلیمی معارف و شمولیت مضمون حقوق بشر در نصاب آموزشی برخی از دانشگاه‌ها

تصویر کلی از وضعیت حقوق بشر در افغانستان تحت حاکمیت طالبان

- لغو قانون اساسی و قوانین عادی
- انحلال نهادهای مدافع حقوق بشر و نهادهای حامی زنان
- محرومیت زنان و دختران از حقوق بنیادین نظیر حق آموزش
- بازداشت‌های خودسرانه و شکنجه
- قتل‌های خودسرانه و فراقضایی
- سرکوب آزادی بیان و رسانه‌ها
- افزایش موارد ازدواج کودکان و ازدواج اجباری
- وضع محدودیت بر آزادی عقیده و مذهب
- مجازات‌های بدنی و قصاص در ملاء عام
- ✓ از فبروری 2022 تا اپریل 2026 میلادی، 2745 نفر (422 زن، 1761 مرد و 562 فرد نامشخص) در ملاء عام شلاق زده شده‌اند. (موسسه حقوق بشر و دموکراسی افغانستان)
- ✓ از زمان تسلط طالبان در 15 آگست 2021 تا آخرین آمار رسمی قابل دسترس، دست‌کم 12 مورد قصاص طالبانی در ملاعام اجرا شده است.

مهم‌ترین اسناد منتشر شده توسط طالبان و سیستماتیک سازی نقض حقوق بشر

عنوان سند	عمده‌ترین موارد نقض حقوق بشر در سند
قانون امر بالروف و نهی از منکر	رسمیت دادن به محدودیت‌های گسترده بر آزادی‌های فردی و زندگی خصوصی، به‌ویژه حقوق زنان و دختران
اصولنامه جزایی محاکم	• به‌کارگیری واژه «غلام» و «بادار/ مالک» به هدف احیای نظام برده‌داری، • طبقاتی‌سازی جامعه و تبعیض بر مبنای جایگاه اجتماعی: «علما و اشخاص عالی‌رتبه»، «اشراف»، «طبقه متوسط» «طبقه پایین جامعه» • تبعیض و عادی سازی خشونت علیه زنان و گسترش مجازات بدنی در ملاء عام
اصولنامه تفریق زوجین	رسمی سازی ازدواج کودکان، محدود کردن اصل رضایت آزادانه زنان در ازدواج و تعمیق تبعیض علیه زنان
دستورنامه توقیف و زندانی کردن	سیستماتیک‌سازی شکنجه در افغانستان، افزایش مدت بازداشت افراد به ده روز و عدم رهایی افراد تا حکم محکمه طالبان
قانون شرطه	ممنوعیت هرگونه مظاهره در قلمرو افغانستان و افزایش اختیارات پولیس طالبان از تهدید به مرگ تا بازداشت، مجازات خودسرانه و وادارکردن افراد به توبه
فرامین و مقررات مربوط به زنان	نهادینه‌سازی محدودیت بر آموزش، کار، آزادی رفت‌وآمد و مشارکت زنان در زندگی عمومی.

نقش جامعه دیاسپورای افغانستان در حمایت از حقوق بشر

آگاهی‌دهی و آموزش: ترویج فرهنگ حقوق بشر و آشنایی مهاجران و جامعه افغانستان با حقوق و آزادی‌های بشری

پژوهش و تحلیل: تهیه گزارش‌ها و تحلیل‌های مبتنی بر شواهد درباره وضعیت حقوق بشر و ارائه پیشنهادهای عملی

حفظ حافظه جمعی و جلوگیری از فراموشی: ثبت رویدادها، تجربه قربانیان و الگوهای نقض حقوق بشر برای حقیقت‌یابی، پاسخ‌گویی و عدالت در آینده

مشارکت در سازوکارهای بین‌المللی: ارائه اطلاعات و گزارش‌های معتبر به سازوکارهای حقوق بشری سازمان ملل، از جمله شورای حقوق بشر، گزارشگر ویژه، نهادهای معاهده‌ای و سازمان‌های مدنی

دادخواهی دوامدار: جلب توجه دولت‌ها، پارلمان‌ها، نهادهای بین‌المللی و افکار عمومی به وضعیت حقوق بشر در افغانستان

پایان
از توجه شما تشکر
آگست 2026